

**СТУПІНЬ ВИСВІТЛЕННЯ ПИТАННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ
В ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ***Проаналізовано та узагальнено результати проведених наукових досліджень, пов'язаних з вивченням трансакційних витрат*

Постановка проблеми. Представники традиційної класичної економічної теорії передбачають, що будь-які взаємодії між економічними агентами здійснюються за найменших витрат і затрат. Але за умов перехідної та ринкової економіки, коли підприємства самостійно визначають напрями діяльності, налагоджують постачання та збут, проводять маркетингові дослідження, формують та реалізують цінову політику, укладають контракти та контролюють їх виконання, заперечення існування витрат трансакцій є неприпустимим. Трансакційні витрати – одна з найважливіших категорій дослідження в сучасній бухгалтерській науці. Тому для обліку трансакційних витрат необхідна розробка методики їх облікового відображення, оскільки, не знаючи точну величину даних витрат, неможливо отримати загальної картини стану та розвитку підприємства. Достовірна бухгалтерська інформація в частині трансакційних витрат та їх контроль є базою ефективного управління витратами підприємства, виявлення напрямів та шляхів зниження собівартості продукції, що призведе до підвищення рівня прибутковості та інвестиційної привабливості підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вперше категорію трансакційних витрат досліджував Р. Коуз в 30-х рр. ХХ ст. Теоретичною базою всіх подальших досліджень з даного питання є праці зарубіжних вчених: Дж. Коммонса, О. Уільямсона, Д. Норта, У. Ніколсона, С. Чанга, К. Ерроу та ін. Даному питанню приділяють увагу також російські економісти – О. Вернікіна, В. Волконський, В. Гутник, Р. Капелюшников, В. Кокорев,

С. Малахов, О. Олійник, В. Тамбовцев, О. Шастіко та ін., а також вітчизняні науковці – С.І. Архієреєв, Л. В. Базалієва, М.В. Вергуненко, Н.В. Волоснікова, Г.В. Дугінець, Я.В. Зінченко, С.В. Кузьмів, Г.А. Макухін, О.В. Тарасенко, Т.В. Семенова, О.В. Шепеленко. Узагальнення тематики та результатів проведених досліджень сприятимуть окресленню проблемних питань для подальших наукових досліджень, зокрема в частині бухгалтерського обліку і контролю трансакційних витрат.

Метою дослідження є вивчення тематики та узагальнення результатів проведених досліджень на рівні докторських і кандидатських дисертацій для визначення перспектив удосконалення бухгалтерського обліку і контролю трансакційних витрат.

Викладення основного матеріалу дослідження. Теми дисертацій, як правило, є свідченням актуальності певного питання, що досліджується в той чи інший період розвитку економіки, а їх кількість свідчить про ступінь вивчення даного питання. Питання трансакційних витрат, в цьому випадку, є досить новим для вітчизняної наукової думки. Дискусії щодо сутності трансакційних витрат, джерел їх виникнення, форми та видів не вщухають до цих пір.

Провівши дослідження дисертацій вітчизняних дослідників, в яких основним об'єктом були різні види витрат, виявлено, що за період з 1993 р. до нинішнього часу. було захищено 206 дисертацій за різними економічними спеціальностями (табл. 1).

Таблиця 1. Групування дисертацій вітчизняних науковців за спеціальностями*

| № з/п | Спеціальність | Кількість дисертацій | |
|-------|--|----------------------|-----|
| 1 | 2 | 3 | |
| 1. | 08.00.02 – історія економічних вчень | 2 | |
| 2. | 08.00.03 – історія народного господарства | 1 | |
| 3. | 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) | 17 | |
| 4. | 08.00.11 – статистика | 1 | |
| 5. | 08.01.01 – економічна теорія | 8 | |
| 6. | 08.02.03 – організація управління, планування і регулювання економікою | 9 | |
| 7. | 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит | 2 | |
| 8. | 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами | 34 | |
| 9. | 08.06.02 – підприємництво, менеджмент та маркетинг | 6 | |
| 10. | 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК | 8 | |
| 11. | 08.07.05 – економіка торгівлі та послуг | 3 | |
| 12. | 08.07.04 – економіка транспорту та зв'язку | 3 | |
| 13. | 08.06.04 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит | 86 | 105 |
| 14. | 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит | 19 | |
| 15. | 08.07.01 – економіка промисловості | 4 | |

*Систематизовано за даними електронного каталогу Національної бібліотеки ім. І. Вернадського

Тобто, дві дисертації присвячені історії економічних вчень, одна – історії народного господарства, 17 – економіці та управлінню підприємствами (за видами економічної діяльності), одна – статистиці, 8 – економічній теорії, 9 – організації управління, планування і регулювання економікою, дві – фінансам, грошовому обігу і кредитуванню, 34 – економіці, організації і управлінню підприємствами, 6 – підприємництву, менеджменту та маркетингу, 8 робіт захищено за спеціальністю економіка сільського господарства і АПК, по три – економіка торгівлі та послуг та економіка транспорту та зв'язку, 4 – економіка промисловості, але найбільше робіт (105) захищено за спеціальністю бухгалтерський облік, аналіз та аудит.

Однак серед великої кількості дисертацій лише 12 робіт (6 %) присвячено трансакційним витратам.

Провівши суцільне дослідження дисертацій, в яких досліджувалися питання, пов'язані з трансакційними витратами, захищених українськими вченими, можна узагальнити наступне. Протягом 2000-2009 рр. серед 12 захищених дисертацій 5 дисертацій захищено за спеціальністю економічна теорія; дві – економіка, організація і управління підприємствами; дві – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), дві – світове господарство і міжнародні економічні відносини та одна – економіка та управління національним господарством (табл. 2).

Таблиця 2. Тематика дисертацій вітчизняних дослідників, систематизованих за роками захисту

| ПІБ, | Тема | Предмет дослідження | Об'єкт дослідження |
|------|------|---------------------|--------------------|
|------|------|---------------------|--------------------|

| 1 | 2 | 3 | 4 |
|--------------------------|---|--|---|
| Кузьминов С.В., 2000 [8] | Трансакційні витрати: механізм формування та впливу на економічну циклічність | Структура трансакційних витрат та пов'язана з ними економічна поведінка суспільно-економічних інститутів і окремих економічних суб'єктів | Трансакційні витрати, які виникають внаслідок подолання економічними суб'єктами непрозорості інформаційного простору |
| Архієреєв С.І., 2001 [1] | Трансакційні витрати в умовах ринкової трансформації | Трансакційні витрати трансформаційної економіки | Процеси ринкової трансформації в постсоціалістичних країнах |
| Семенова Т.В., 2001 [10] | Трансакційні витрати іноземного інвестування в Україні і шляхи їх скорочення | Система економічних відносин, що виникають у процесі іноземного інвестування в Україну | Трансакційні витрати іноземного інвестування в Україну і їхній вплив на ефективність інвестиційних процесів |
| Базалієва Л.В. 2003 [2] | Управління трансакційними витратами підприємства | Теоретичне і методичне забезпечення управління трансакційними витратами підприємства в рамках його господарської діяльності | Процес визначення трансакційних витрат підприємства у ринковому середовищі |
| Зінченко Я.В., 2004 [7] | Трансакційні витрати формування та розвитку фондового ринку | Трансакційні витрати фондового ринку у країнах з розвинутою ринковою і трансформаційною економікою | Процеси формування та розвитку фондового ринку в умовах ринкової трансформації та розвитку фондового ринку в країнах з розвинутою ринковою економікою |

Продовження табл. 2

| 1 | 2 | 3 | 4 |
|----------------------------|---|---|--|
| Макухін Г.А., 2005 [9] | Оцінка трансакційних витрат підприємства | Логіка, принципи та способи оцінки трансакційних витрат підприємства та їх впливу на ефективність діяльності підприємства | Трансакційні витрати підприємства |
| Дугінець Г.В., 2007 [6] | Регулювання трансакційних витрат міжнародної економічної інтеграції | Механізм регулювання трансакційних витрат міжнародної економічної інтеграції на сучасному етапі розвитку світового господарства | Процес формування трансакційних витрат міжнародної економічної інтеграції |
| Вергуненко М.В., 2008 [3] | Динаміка трансакційних витрат країни в процесі її регіональної інтеграції (на прикладі Європейського Союзу) | Сутність, особливості, тенденції та закономірності гармонізації трансакційних витрат країн Європейського Союзу в процесі його розширення та економічної конвергенції з державами-сусідами | Процес оптимізації трансакційних витрат країни в умовах її коінтеграції з економічним союзом |
| Волоснікова Н.М., 2008 [5] | Трансакційні витрати інноваційної діяльності в умовах ринкової трансформації | Управління трансакційними витратами інноваційної діяльності підприємств машинобудівної галузі | Трансакційні витрати інноваційної діяльності підприємств |
| Тарасенко О.В., 2008 [11] | Інституційний аналіз трансакційних витрат у корпоративному управлінні | | |
| Шепеленко О.В., 2008 [12] | Управління трансакційними витратами в економіці України | Теоретичні, методологічні, методичні і практичні аспекти механізму управління трансакційними витратами в економіці України | Процеси управління трансакційними витратами суб'єктів господарювання |
| Власенко О.П., 2009 [4] | Управління трансакційними витратами в агробізнесі | | |

Відтак, у 2000 р. захищено одну дисертацію, у 2001 р. – дві, у 2002 та 2006 рр. не було захищено жодної дисертаційної роботи, у 2003, 2004, 2005, 2007 рр. по одній, а у 2008 р. – чотири.

Необхідно відмітити, що п'ять з названих дисертацій захищено за спеціальністю "Економічна теорія" (С.І. Архієреєв, С.В. Кузьминов, Т.В. Семенова, Я.В. Зінченко, О.В. Тарасенко), дві – "Економіка, організація і управління підприємствами" (Л.В. Базалієва, Г. А. Макухін), одна – "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)" (Н.М. Волоснікова), одна – "Світове господарство та міжнародні економічні відносини" (Г.В. Дугінець) та одна "Економіка та управління національним господарством" (М.В. Вергуненко). Однак, на даний момент відсутні дисертації, захищені за спеціальністю "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит".

Перша праця в Україні, написана у 2000 р. С.В. Кузьминовим, викликана, перш за все, недослідженістю даної проблеми в Україні, відсутністю жодних вдалих спроб побудувати загальну модель трансакційної поведінки, що обмежує прикладне значення теорії лише порівняльним аналізом економічних організацій, а також те, що коло застосування концепції трансакційних витрат

найчастіше обмежується підприємствами і окремими ринками, у той час як трансакційні витрати суттєво впливають на розвиток національної економіки в цілому та його циклічний характер зокрема.

Мета дисертаційної роботи С.В. Кузьминова полягає в тому, щоб на основі глибокого аналізу теоретико-економічних питань, пов'язаних з формуванням трансакційних витрат, розробити загальну теоретичну модель, яка б описувала механізм формування трансакційних витрат, визначити основні напрями впливу трансакційних витрат на поведінку економічних суб'єктів і розвиток макроекономічних циклів, а також запропонувати рекомендації щодо реформування політико-економічних інститутів України в рамках ринкової трансформації і антикризового регулювання з урахуванням впливу трансакційних витрат. Об'єктом дисертаційного дослідження дослідником визначено трансакційні витрати, які виникають внаслідок подолання економічними суб'єктами непрозорості інформаційного простору, а предметом – структуру трансакційних витрат та пов'язану з ними економічну поведінку суспільно-економічних інститутів і окремих економічних суб'єктів. На основі цього дослідником уточнено визначення і походження трансакційних витрат, характер залежності між трансакційними витратами і ступенем економічної

активності суб'єктів господарювання, на основі виявлених принципів розвитку економічних структур надано нове пояснення циклічності економічного розвитку суспільства і витоків економічних криз; розроблено моделі трансакційної поведінки економічного суб'єкта та життєвого циклу економічної структури, що відкрило нові можливості регулювання активності економічних суб'єктів через трансакційні витрати; наведено критичне пояснення труднощів, що виникають у процесі реформування адміністративного апарату та боротьби з корупцією в органах державного управління.

Далі у 2001 р. захищена дисертація С.І. Архієреєвим, який досліджував проблему трансакційних витрат в умовах ринкової трансформації. Метою дисертації вчений визначив комплексний економіко-теоретичний аналіз сутності, атрибутів, видів і факторів формування трансакційних витрат, їх особливостей та наслідків, до яких вони призводять в умовах ринкової трансформації. Об'єктом дисертаційного дослідження обрано процеси ринкової трансформації в постсоціалістичних країнах, а предметом – трансакційні витрати трансформаційної економіки. Наукова новизна визначалась дослідженням трансакційних витрат у специфічних умовах ринкової трансформації, розробкою актуальних для цих умов нових інституційного і макроекономічного аспектів проблеми трансакційних витрат на основі застосування до них підходу як до витрат експлуатації економічної системи.

Значним внеском у розвиток економічної теорії української наукової школи стала дисертація Т.В. Семенової, захищена в 2001 р. Мета дисертаційного дослідження – розвиток теоретичних основ і розробка методологічних положень і практичних рекомендацій щодо покращення інвестиційного клімату і залучення іноземних інвестицій в економіку України з урахуванням впливу трансакційних витрат. Предметом дослідження стала система економічних відносин, що виникають у процесі іноземного інвестування в Україну, а об'єктом – трансакційні витрати іноземного інвестування в Україну і їхній вплив на ефективність інвестиційних процесів. В даній роботі визначено нові тенденції в русі міжнародного капіталу і вперше обґрунтовано необхідність розгляду трансакційних витрат як важливого фактора, що безпосередньо впливає на приплив іноземних інвестицій в країну; одержало подальший розвиток визначення сутності і природи трансакційних витрат як витрат у широкому значенні (що мають інституціональну природу) і витрат у вузькому змісті слова (що пов'язані з визначеними видами діяльності в процесі координації дій економічних агентів); удосконалено класифікацію трансакційних витрат через їхню систематизацію і поділ на дві групи – ті, що виникають на передконтрактній стадії (*ex ante*) і післяконтрактній (*ex post*); одержало подальший розвиток визначення сутності перехідного процесу як процесу еволюційних інституціональних змін, на основі чого зроблено висновок про неспроможність підходів, що припускають можливість переходу до нової економічної системи засобом автоматичного "підключення" ринкового механізму і необхідності створення для цього найбільш прийняттого в умовах України інституціонального середовища, критерієм чого, у свою чергу, виступають трансакційні витрати; визначено причини і наслідки зростання трансакційних витрат у перехідній економіці України, завдяки чому намічено шляхи активізації трансформаційного процесу; вперше визначено сутність і запропоновано класифікацію трансакційних

витрат іноземного інвестування в Україні; розроблено методологічну базу і запропоновано практичні заходи з метою поліпшення інвестиційного клімату в Україні з урахуванням впливу трансакційних витрат.

В дисертації Л.В. Базалієвої (2003 р.) висвітлені питання управління трансакційними витратами підприємства. Дана проблема виникла через значне зростання даних витрат на підприємствах та через необхідність зменшення ризиків, пов'язаних з виникненням трансакційних витрат. Метою дисертаційної роботи Л.В. Базалієвої є теоретичне обґрунтування і розроблення методичного забезпечення управління трансакційними витратами підприємства. Об'єктом дослідження є процес визначення трансакційних витрат підприємства у ринковому середовищі, а предметом – теоретичне і методичне забезпечення управління трансакційними витратами підприємства в рамках його господарської діяльності. Вперше було запропоновано матрицю комплексного оцінювання ринкової трансакції підприємства, яка дає змогу диференціювати угоди за рівнем трансакційного ризику та впливу їх здійснення на конкурентні позиції підприємства; удосконалено систему управління трансакційними витратами підприємства, яка базується на реалізації загальних функцій управління ними на стратегічному та оперативному рівнях і оптимізації їх розміру, методику прийняття управлінських рішень, пов'язаних з виходом підприємства на зовнішні ринки, яка ґрунтується на використанні показника оцінки інвестиційного проекту "чиста приведена вартість", та дає можливість визначити розмір трансакційних витрат підприємства при різних формах зв'язків з іноземними партнерами; дістали подальший розвиток методичний підхід до управління трансакційними витратами підприємства, визначення економічної сутності трансакційних витрат підприємства як об'єкта управління, поняття "управління трансакційними витратами підприємства", яке спрямоване на забезпечення ефективної контрактації підприємства в ринкових умовах та дає підставу для вдосконалення системи управління цими витратами.

Наступна дисертація має на меті розробку теоретичних основ та реалізацію прикладних способів оцінки трансакційних витрат підприємства і належить Г.А. Макухіну. Об'єктом дослідження даної роботи є трансакційні витрати підприємства, а предметом – логіка, принципи та способи оцінки трансакційних витрат підприємства та їх впливу на ефективність діяльності підприємства. Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає в розробці процедур дослідження трансакційних витрат підприємства й обґрунтуванні принципових підходів до їх оцінки. Автором вперше було розроблено процедури дослідження трансакційних витрат підприємства, серед яких виділено основні та забезпечувальні, реалізація яких передбачає досягнення інформаційної, аналітично-оціночної та управлінської цілей діяльності підприємства; побудовано модель дескриптивного аналізу стану інформаційних джерел трансакційних витрат підприємства на основі поєднання угруповань усіх інформаційних джерел таких витрат та виконаної деталізації їх класифікаційних груп; показано, що кількість видів трансакційних витрат підприємства, їх характер і структура залежать від рівня інтенсивності конкуренції: чим більш вільною є конкуренція на ринку, тим більш розгалуженою є структура трансакційних витрат підприємства та навпаки; розроблено способи оцінки трансакційних витрат підприємства, підґрунтям якої є система загальних і часткових показників;

показано можливість використання пірамідального аналізу, аналізу беззбитковості та аналізу граничних витрат при визначенні впливу трансакційних витрат на ефективність діяльності підприємства. Удосконалено класифікацію трансакційних витрат підприємства, яку, виходячи з можливості локалізації трансакційних витрат, визначення їх величини на основі даних оперативного та бухгалтерського обліку, зведено до вичерпного переліку елементарних витрат, що складають загальну величину трансакційних витрат кожного виду.

Інша дисертаційна робота належить Я. В. Зінченко, мета якої полягає в економічному аналізі суті, видів, причин, наслідків існування трансакційних витрат фондового ринку та особливостей їх прояву в умовах ринкової трансформації. Об'єктом дисертаційного дослідження є процеси формування та розвитку фондового ринку в умовах ринкової трансформації та розвитку фондового ринку в країнах з розвинутою ринковою економікою, предметом – трансакційні витрати фондового ринку у країнах з розвинутою ринковою і трансформаційною економікою. Особистий здобуток полягає у розробці критеріїв сформованості фондового ринку; визначенні фази інституціоналізації фондового ринку на етапах його формування і розвитку; проведенні класифікації трансакційних витрат фондових відносин на основі розробленої системи критеріїв; введені в науковий обіг категорії трансакційних витрат інституціоналізації фондового ринку як витрат, зумовлених процесами його формування і розвитку; введені динаміки коефіцієнта оборотності усіх видів цінних; проведенні розмежування між переважно ендогенним розвитком, що має місце в країнах з розвинутою ринковою економікою і спричиняє зниження рівня трансакційних витрат, і переважно екзогенним розвитком, що характерний для країн з трансформаційною економікою і спричиняє зростання трансакційних витрат; виділені способи регулювання величини трансакційних витрат фондового ринку; розкриті їх суті і доведені визначальної ролі інституційного способу в умовах ринкової трансформації; розкриті двоїстого характеру впливу як трансакційних затрат, так і втрат на формування і розвиток фондового ринку.

Дослідник Г.В. Дугінець, захищаючи свою дисертацію, мала на меті поглибити теоретико-методологічні основи і розробити науково-практичні рекомендації щодо регулювання трансакційних витрат в умовах міжнародної економічної інтеграції, обравши, відповідно, наступні об'єкт та предмет – процес формування трансакційних витрат міжнародної економічної інтеграції та механізм регулювання трансакційних витрат міжнародної економічної інтеграції на сучасному етапі розвитку світового господарства. Конкретні наукові результати, що характеризують новизну проведеного дослідження, полягають у тому, що автором було вперше надано визначення категорії "трансакційні витрати міжнародної економічної інтеграції", запропоновано механізм регулювання трансакційних витрат міжнародної економічної інтеграції як сукупність форм і методів інтеграційних взаємодій, принципів, стимулів та інтересів суб'єктів міжнародної інтеграції, удосконалено класифікацію трансакційних витрат у контексті міжнародної інтеграції за змістом інтеграційних взаємодій, підходи до визначення напрямів державного регулювання трансакційних витрат міжнародної економічної інтеграції України за рахунок системного впровадження заходів зі здійснення моніторингу загальних індикаторів

зазначених витрат, а також синергетичного використання традиційних і спеціальних заходів регулювання, що дозволяє поєднувати інноваційну та соціально-культурну складові інтеграційної політики України. Подальшого розвитку отримали інтегрально-індексний підхід до оцінки рівня трансакційних витрат міжнародної економічної інтеграції за рахунок використання в розрахунках загальних індикаторів цих витрат, алгоритм визначення наслідків міжнародної економічної інтеграції на основі застосування системи макроекономічних та соціально-інституціональних показників як часткових індикаторів певного виду трансакційних витрат міжнародної економічної інтеграції, використання якого дозволяє простежити динаміку рівня зазначених витрат, обирати напрямки та інструменти їх регулювання.

Дисертація Н.М. Волоснікової, мета якої полягає в розвитку теоретичних основ і розробці методологічних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення управління трансакційними витратами інноваційної діяльності підприємств машинобудівної галузі. Об'єктом дослідження є трансакційні витрати інноваційної діяльності підприємств, а предмет дослідження – управління трансакційними витратами інноваційної діяльності підприємств машинобудівної галузі. Автором було вперше розроблено методичні принципи управління трансакційними витратами інноваційної діяльності, які базуються на запропонованій системі показників і взаємозв'язку основних напрямів удосконалення управління трансакційними витратами інноваційно-орієнтованих підприємств, що, на відміну від існуючих підходів, дало можливість вдосконалити систему критеріїв і визначити рівень управління цими витратами на підприємствах машинобудівної галузі; удосконалено методичний підхід до прогнозування трансакційних витрат інноваційної діяльності й розглянуто умови його застосування на практиці, що забезпечує можливість обґрунтування середньострокового прогнозування стану трансакційних витрат інноваційної діяльності, концептуальний підхід до аналізу й оцінки ризику зриву трансакцій, який завдяки оперативному врахуванню негативних змін дає можливість підвищити обґрунтованість і ефективність прийнятих управлінських рішень, що сприяє підвищенню прибутку підприємств; розтлумачено поняття "трансакційні витрати інноваційної діяльності", що забезпечує підвищення результативності процесу комплексного управління трансакційними витратами життєвого циклу інноваційного продукту, що дозволяє своєчасно виявляти резерви підвищення економічної ефективності; проведено класифікацію ознак та елементів трансакційних витрат інноваційної діяльності, що дозволяє конкретизувати існуючі угруповання, процеси формування та взаємодії їх окремих частин, що створює можливість для вдосконалення аналізу цих витрат та істотного підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємств; розроблено методичні рекомендації до аналізу оцінки зміни величини трансакційних витрат інноваційної діяльності за рахунок впровадження і реалізації запропонованої моделі оптимізації трансакційних витрат при створенні інноваційної продукції, що дозволяє системно характеризувати це явище на мікрорівні, визначити його кількісно та забезпечує достовірність оцінки.

Значної уваги необхідно приділити дисертації на здобуття ступеня доктора економічних наук О.В. Шепеленко, метою якої є розробка теоретико-методологічних основ і практичних рекомендацій щодо

управління трансакційними витратами, які спрямовані на забезпечення економічного росту в Україні. Об'єктом дослідження є процеси управління трансакційними витратами суб'єктів господарювання, предметом – теоретичні, методологічні, методичні і практичні аспекти механізму управління трансакційними витратами в економіці України. Наукова новизна отриманих результатів полягає в системному вирішенні важливої науково-прикладної проблеми – обґрунтування теоретико-методологічних основ управління трансакційними витратами в економіці України, що сприяє її розвитку і економічному росту. *Вперше* було розроблено концепцію механізму управління трансакційними витратами в економіці України; розроблено модель оптимізації величини трансакційних витрат на основі комплексу робіт, склад якого визначено відповідно до концепцій управління витратами; розроблено модель оцінки і прогнозування величини трансакційних витрат на основі методів нечіткої логіки. *Удосконалено* класифікацію трансакцій та трансакційних витрат, *дістали подальшого розвитку* зміст понять: “інститут”, “інституція”, “трансакція”, “трансакційні витрати” та інше.

Як бачимо з вище наведеного, за період з 2000 по 2008 рр. українськими вченими було досліджено питання, які стосуються проблем трансакційних витрат. І можна було б сказати, що достатньо, якби не вражаючи дані щодо кількості дисертацій, присвячених проблемам трансакційних витрат, захищених російськими вченими за період з 1998-2008 рр. – 74 дисертаційних дослідження.

Російськими вченими приділяється увага трансакційним витратам не лише у галузі економічних наук. Серед сімдесяти чотирьох дисертацій три дисертації належать не до економічної галузі наук:

одна – до психологічних наук (“Психологічні закономірності діяльності менеджера з управління трансакційними витратами підприємства”), одна – до педагогічних (“Розкриття сутності трансакційного аналізу в теорії педагогіки й методиці фізичного виховання”) та ще одна до соціологічних наук (“Неформальні механізми зниження витрат трансакцій на регіональних ринках: соціологічний аналіз”).

Щодо дисертаційних робіт безпосередньо у галузі економічних наук, то тут слід зауважити, що російські вчені розпочали досліджувати дане питання раніше, ніж українські. У 1998 р. захищено одну дисертацію, у 1999 р. – три, 2000 р. – дві, 2001 р. – 5, 2002 р. – 5, 2003 р. – 6, 2004 р. – 11, 2005 р. – 8, 2006 р. – 7, 2007 р. – 14 та у 2008 р. – 6.

Серед 71 роботи три дисертації на здобуття ступеня доктора економічних наук: О.П. Міщенко “Проблеми підвищення ефективності управління на основі оптимізації трансакційних витрат” (1999 р.), Б.А. Ерзнкян “Формування і розвиток корпоративних структур в російській економіці: підхід на основі трансакційної концепції” (2000 р.), С.М. Іванов “Методологія управління регіональним інвестиційно-будівельним комплексом на основі трансакційного підходу” (2008 р.)

Дисертації захищалися за різними спеціальностями: “Економічна теорія” (08.00.01), “Економіка та управління народним господарством (за галузями і сферами діяльності)” (08.00.05), “Фінанси, грошовий обіг та кредит” (08.00.10), “Бухгалтерський облік, статистика” (08.00.12), “Логістика” (08.00.06) та (08.00.30) (рис. 1).

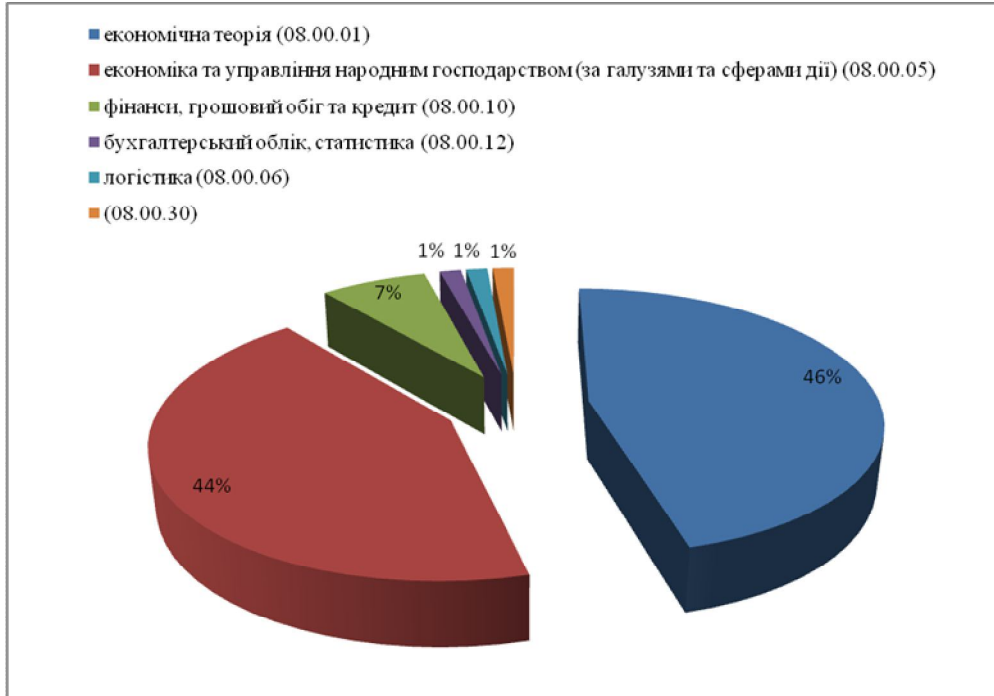


Рис. 1. Дисертації російських вчених з питань трансакційних витрат, систематизовані за спеціальностями

Отже, за спеціальністю “Економічна теорія” захищено 33 роботи, що становить 46 % від усієї кількості, “Економіка та управління народним господарством (за галузями і сферами діяльності)” – 44 % . “Фінанси, грошовий обіг та кредит” – 5, що становить 7 %, “Бухгалтерський облік,

статистика” – 1 робота, тобто 1 %, “Логістика” та (08.00.30) – 1 робота (1 %).

Слід звернути увагу, що в Росії було захищено дисертацію за спеціальністю “Бухгалтерський облік, статистика” (О. Ю. Бреднев “Управлінський облік трансакційних витрат на машинобудівних

підприємствах", 2003 р.). Хоча дана дисертація була захищена ще в 2003 р., необхідно зауважити, що це вагомий внесок в розвиток обліку як науки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами систематизації наукових досліджень, пов'язаних з проблемами трансакційних витрат (за роками захисту; за предметом дослідження; за об'єктом дослідження; елементами наукової новизни), одержано наступні висновки:

– протягом періоду, що вивчався, українськими вченими захищено 11 дисертацій, що присвячені проблемам трансакційних витрат. Зокрема, одна присвячена трансакційним витратам фондового ринку; дві – питанням трансакційних витрат підприємства; одна – трансакційним витратам міжнародної економічної інтеграції; одна – витратам регіональної інтеграції та одна – управлінню трансакційними витратами на рівні економіки України.

– систематизуючи вітчизняні дисертації за спеціальностями, виділено 5 за спеціальністю "Економічна теорія", дві – "Економіка, організація і управління підприємствами", дві – "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)", одна – "Світове господарство та міжнародні економічні відносини" та одна – "Економіка та управління національним господарством";

– в Росії дослідженню питання трансакційних витрат приділяється більше уваги, про що свідчать 74 дисертації, захищені протягом 1998-2008 рр. за різними галузями наукових знань та за різними спеціальностями, в тому числі одна дисертація за спеціальністю "Бухгалтерський облік, статистика";

– необхідним є подальше дослідження питання трансакційних витрат в частині їх сутності, природи виникнення, класифікації, що дозволить підвищити якісний рівень методичного забезпечення бухгалтерського обліку та отримати нові здобутки в наукових дослідженнях.